

Vereniging Oud Valkenburg



oud VALKENBURG

NIEUWSBRIEF oktober 2020

Opening nieuwe inrichting torenmuseum op 9/10 oktober 2020



Vrijdag 9 oktober wordt het vernieuwde torenmuseum officieel geopend door wethouder Jacco Knappe van de gemeente Katwijk. Gedeputeerde Willy de Zoete van de provincie Zuid-Holland kan vanwege het coronavirus niet aanwezig zijn. De opening vindt plaats in het dorps huis en is in verband met de corona crisis slechts toegankelijk voor ca. 30 genodigden. Vanaf zaterdag 10 oktober is de toren weer iedere week geopend van 13.00 uur tot 16.00 uur. Bij een bezoek aan de toren zijn de coronaregels van kracht. Elders in deze nieuwsbrief leest u wat dit precies inhoudt. We zien U graag langskomen.

Grondige renovatie Torenmuseum.

Het was oud voorzitter Jan bakker, die in het voorjaar van 2018 de renovatie van het Torenmuseum ter sprake bracht in een overleg tussen de gemeente, de stichting torenmuseum en de verantwoordelijke wethouder Jacco Knappe. Waren het toen nog vrijblijvende ideeën. Begin 2019 werd het serieus. De vereniging en stichting gingen er mee aan de slag. De werkgroep exposities, bestaande uit Jan Bakker (voorzitter), Corry van Kralingen, Henk Imthorn en Gerrit Russchenberg werd belast met de uitvoering. Hoofddoel was de vernieuwing van de Romeinen tentoonstelling. De afgelopen twintig jaar kwamen nieuwe feiten boven tafel, die een plaats moeten krijgen in het museum, zoals het blootleggen van honderd meter Romeinse weg. Daarnaast is het wenselijk de nieuwste technieken van presenteren te gebruiken, afgestemd op met name de jongeren; niet alleen kijken, maar ook doen, bv. een digitale tafel met allerlei Romeinse snuffjes.

Het archeologisch bureau TGV onder leiding van Evert van Ginkel werd benaderd voor de inhoudelijke invulling. Interessant detail is dat deze archeoloog twintig jaar terug ook de inrichting van het museum heeft gemaakt.

De werkgroep (in overleg met de vereniging) had een programma van wensen opgesteld op basis waarvan een begroting gemaakt werd. Daarnaast ging de werkgroep aan de slag om de financiering rond te krijgen. Zowel provincie als gemeente namen een groot deel van de kosten op zich. Ook het prins Bernardfonds was bereid een grote som geld te schenken. De begroting werd sluitend gemaakt door bijdragen van de wijkraad, vereniging Oud Valkenburg en de stichting Torenmuseum.



Naast de inhoudelijke renovatie van de Romeinenexpositie werd ook het gebouw zelf aangepakt. De gemeente Katwijk was bereid het binnenwerk van het museum opnieuw te schilderen en van nieuwe vloerbedekking te voorzien. Deze werkzaamheden kwamen geheel voor rekening van de gemeente. Het werk werd zelfs uitgebreid met het schilderen van de buitenkant van de toren.



schilderwerk op hoog niveau.

Ook de plafonds en de verlichting zijn vervangen en vernieuwd en meer afgestemd op de eisen van nu. Met deze opknapbeurt werden alle verdiepingen meegenomen. Dit was tevens de aanleiding om ook de expositie op de eerste verdieping aan te pakken. Wat de inrichting betreft lifte de werkgroep mee op de ideeën van het bureau TGV. Uitgangspunt blijft de tijdlijn. Daarnaast worden een aantal hoogtepunten uit de historie van Valkenburg nader uitgewerkt.

De “lockdown” van de toren is goed benut.

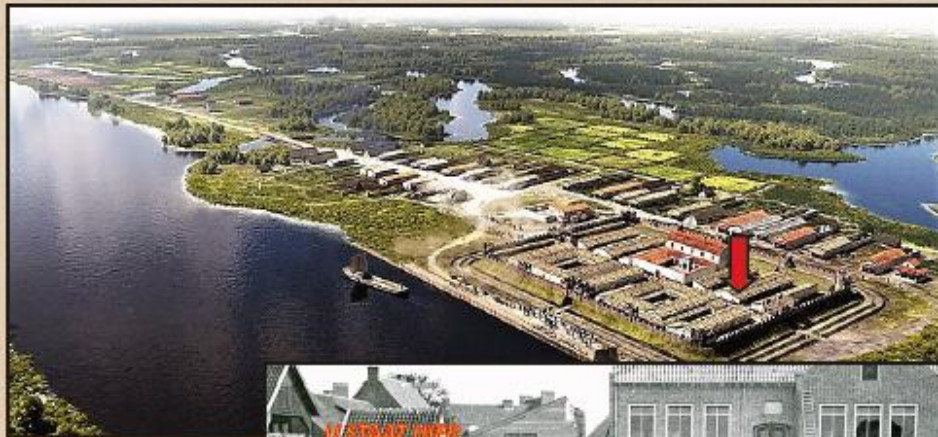
Met trots presenteren de stichting Torenmuseum en de vereniging Oud Valkenburg vanaf 10 oktober een geheel vernieuwd museum aan Valkenburg (gemeente Katwijk)

De werkgroep.

Herinrichting dorpsplein met **MIJLPAAL** voltooid.

Ter afronding van de herinrichting is bij de ingang van het dorpshuis een Romeinse mijlpaal in hout geplaatst. De paal verwijst de bezoekers naar de nabij gelegen Romeinse nederzettingen zoals Forum Hadriani. De paal is gemaakt door Eduard Meijer van meubelmakerij Vlinder (Oude Rijn, Katwijk). De inrichting van het plein verwijst naar het Romeinse verleden. Zo liggen de parkeerplaatsen op de plek waar ooit de soldaten barakken waren. Op de paal is een toelichting geplaatst over het verleden van het dorpsplein. Doormiddel van een QR code komt u meer te weten over het Castellum.

Praetorium Agrippinae



Het Castellum



1941, OPGRAVING VAN HET CASTELLUM. ZICHTBAAR IS DE FUNDERING VAN DE OUDSTE WAL GEMAAKT VAN STAMMEN EN DAARACHTER EEN SOLDATENBARAK.



DE PARKEERVAKKEN STAAN BOVEN DE SOLDATENBARAKKEN.

DE GELE BAND OP HET PLEIN GEEFT DE CONTOUR AAN VAN HET CASTELLUM (ref. foto)

RECHTS VAN U ZIET U DE TOREN. DAARIN IS HET TORENMUSEUM GEVESTIGD
U VINDT DAAR HEEL VEEL AANDACHT VOOR HET ROMEINSE VALKENBURG



OLD VALKENBURG



Interview met archeoloog Evert van Ginkel

Ook rond het meest complete limesfort blijven raadsels hangen

Archeoloog Evert van Ginkel stelde twintig jaar geleden de tentoonstelling van Romeinse vondsten in het Torenmuseum samen. Bij de herinrichting van de Romeinse etages in het museum kreeg hij van het bestuur van de Stichting De Valkenburgse Toren en Vereniging Oud Valkenburg deze rol opnieuw toebedeeld. Hoe is de opvatting over de Romeinen in Valkenburg de afgelopen twee decennia veranderd? “We leggen nu meer nadruk op de burgersamenleving en de omgeving van het fort, omdat daarover meer duidelijk is geworden”, concludeert Van Ginkel.



Evert van Ginkel

De tentoonstelling van twintig jaar geleden staat inhoudelijk nog steeds, vindt Van Ginkel.

“De inzichten over de opzet van het fort en het verhaal van de opgravingen zijn niet veranderd.”

In 1914 maakt de archeoloog Van Giffen een fietstochtje en merkt daarbij de terpachtige verhoging onder Valkenburg op. Hij vermoedt hier Romeinse resten. De vernielingen van de dorpskern in de Tweede Wereldoorlog gaf vervolgens de aanzet tot de grootschalige opgravingen. Talloze zwart-witfoto's geven daarvan een mooi beeld.

De laatste tijd krijgt de Brittenburg veel belangstelling en vereenzelvigen sommigen de Nederlandse limes met de Romeinse schepen die hier zijn gevonden. “Rond de Brittenburg hangt

een aantrekkelijk zweem van geheimzinnigheid en die schepen zijn zeker belangrijk.

Maar ondertussen is er nergens zoveel materiaal en historie blootgelegd als in Valkenburg.

Het blijft staan dat hier het meest compleet onderzochte fort in de Nederlandse limessector is opgegraven. Het gaat om het iconische Nederlandse limesfort – dat internationaal veel erkenning krijgt.”



Opgraving uit 1942 van soldaten barakken.

Overvloed

Er is in Valkenburg zoveel gevonden, dat niet eens alles goed onderzocht is.

De oorlogsomstandigheden die de opgravingen mogelijk maakten, hebben ook weer tot vernietiging bijgedragen. In de hongerwinter is een schat aan dendrologisch materiaal (hout) in Valkenburgse kachels opgestookt. Veel materiaal is in het ongereede geraakt. Van Ginkel: “Zowel bij die eerste opgravingen in de oorlog als bij latere

opgravingen is er bovendien zoveel materiaal gevonden, dat er capaciteitsproblemen optraden bij onderzoek en verwerking.”

Daarbij liggen interpretatiefouten op de loer.

“Een klein voorbeeld: nu we onlangs voor de tentoonstelling nog eens goed naar 'Romeinse' fibulae (mantelspelden) gingen kijken, bleken twee daarvan uit de vroege Middeleeuwen te stammen”, aldus Van Ginkel.

Dit vroegmiddeleeuwse aspect verdient de aandacht, want het zegt veel over de bewoningsgeschiedenis. Hij vervolgt: “Bij de eerste opgravingen was hier helaas maar weinig belangstelling voor. Intussen komt dit terugkijken naar eerder gevonden materiaal maar nog te weinig voor. De beschikbare middelen gaan vooral op aan verplichte nieuwe opgravingen.”

In de jaren zeventig is voor het laatst gegraven in de terp waar het fort onder lag. Nieuwe vondsten zijn hier niet heel waarschijnlijk, zegt Van Ginkel.

“Bij de laatste opgraving in 1980 bleek de waterhuishouding in de terp zodanig veranderd, dat de boel meteen instort als je nu gaat graven. De kansen zijn hier voorgoed verkeken – ook omdat het beschermd monument is, grotendeels overbouwd én grotendeels al opgegraven.”



2e etage gaat over de soldaten in het Castellum

Nieuw licht

Waar de kennis over het fort stilstond, groeide het inzicht in de omgeving. “Twintig jaar geleden wisten we wel van de vicus rond het fort”, zegt

Van Ginkel. “Maar het beeld van het totale gebied, de bebouwing en de infrastructuur is de laatste twintig jaar onmiskenbaar toegenomen. We zien de samenhang nu beter. Niet allen het fort, maar ook de vicus is nergens beter blootgelegd dan hier.”

Die kant van het verhaal, de hele burgersamenleving om het fort heen, krijgt in de nieuwe tentoonstelling meer nadruk. Van Ginkel: “De tentoonstelling gaat over iedereen die hier woonde en werkte. We weten dat die mensen een moestuin en een schuurtje hadden en hoe de bebouwing waarschijnlijk ononderbroken doorliep richting Katwijk.”



3e etage gaat over de bewoners in de vicus

Breder verband

Ook over het bredere verband van de limes is de kennis toegenomen. Het blijkt dat niet alleen Valkenburg in 39 en 40 na Chr. Is gebouwd, maar dat ook De castella van Alphen, Woerden en De Meern allemaal uit die jaren stammen. Het waren geen losse schakels, maar ze vormden een samenhangende keten. Dat plaatst het geheel in een ander daglicht. Valkenburg was geen uitzonderlijke buitenpost, maar onderdeel van een enorme financiële en logistieke onderneming die vermoedelijk in aanwezigheid van Caligula is uitgevoerd. Van Ginkel: “Dat wil niet zeggen dat we precies weten waar de forten precies voor dienden. We weten ook niet eens hoe de bevelstructuur in elkaar zat.”



Een keten van castella langs de Rijn

Het vermoeden is, dat de forten in de beginperiode vooral werden ingezet om het handelsverkeer op de Rijn tegen piraten te beschermen, terwijl de nadruk later meer kwam te liggen op het tegenhouden van indringers. “Maar we weten het niet zeker. Je zou bijvoorbeeld zeggen dat marinepatrouilles effectiever zijn tegen piraten dan forten. Valkenburg was het enige fort in het westen waar ruiters waren gelegerd. Dat is enerzijds logisch omdat de andere forten in (nog) moerassiger terrein lagen waar ruiters niet uit de voeten kunnen. In Valkenburg zouden die ruiters in de duinstrook ten noorden van de Rijn kunnen opereren. Maar wat ze daar dan deden, dat weten we ook weer niet.”

Dynamiek

Er is tegenwoordig meer besef over de dynamiek van de limeszone door de tijd heen gekomen. De limes was na de eerste aanleg niet klaar. De kostbare wegwerkzaamheden van 124-125 na Chr. zijn hiervan een bewijs. “De limes was een systeem waaraan tweehonderd jaar lang voortdurend gesleuteld en onderhoud gepleegd is.”

Dat was niet om de lokale economie te beschermen, concludeert Van Ginkel. “Die lokale economie bestond, afgezien van het bloeiende Westland, vooral dankzij het leger. Overschotten in de productie waren hier bijna niet en veel spullen moeten hiernaartoe worden aangevoerd.

Wel waren Lugdunum en/of Praetorium Agrippinae overslagplaatsen, bijvoorbeeld voor graanoverslag uit Engeland, waarover vierde-eeuwse bronnen berichten. Maar ook daarbij zal de militaire component belangrijk zijn geweest.” Tegenwoordig is het vermoeden dat de forten nu eens volledig bezet waren door militairen, terwijl er op andere momenten ook ruimte voor vrouwen en kinderen was om binnen de muren te wonen. Van Ginkel: “Als je de vondst van dames- en kinderschoenen stelselmatig zou kunnen dateren, zou je een periodisering kunnen maken. Maar het archeologisch filter is vooralsnog te grof om een dergelijke kwantitatieve benadering te kunnen hanteren.” Muntexpert professor Fleur Kemmers van de Universiteit van Frankfurt geeft aan op basis van munten die in Alphen en Woerden zijn gevonden wel kwantitatieve conclusies te kunnen trekken. Van Ginkel: “Munten zijn exact te dateren. Kemmers voert aan dat momenten van grote muntaanvoer kunnen wijzen op militaire campagnes.”



Munt caligula.

Raadsels

Van Ginkel vertelt, hoe in het castellum in De Meern twee kleine, diepe gaten zijn gegraven om via intensieve bemonstering kleine inkijkjes in veel verschillende aspecten te krijgen. Dat leverde onder andere de informatie op dat dit fort al kort na de eerste aanleg is overstroomd. Ook voor de andere forten tussen Valkenburg en Utrecht bestaan daarvoor aanwijzingen. Van Ginkel: “Dat leidt tot lichte verwondering: waarom werden die forten op zulke ongelukkige plekken gebouwd? En waarom werden ze na die eerste waterproblematiek niet verplaatst, maar op dezelfde plek herbouwd? Daar moet een soort

ratio achter zitten die wij niet helemaal kunnen achterhalen.”

Zo zijn er nog meer raadsels rond de fortenketen, meent Van Ginkel. “Waarom namen de Romeinen voor de latere versies van de forten de moeite om tufsteen uit de Eifel aan te voeren voor het bouwen van stenen schildmuren? Vanuit militair oogpunt zou een goedkope en makkelijk te onderhouden aarden wal even goed voldoen.” We weten dat de bezetting van de forten in het laatste kwart van de derde eeuw afliep. Onlangs kwam namelijk vast te staan dat de datering van twee graanopslagplaatsen in Valkenburg als begin vierde eeuws op een fout berust. “Maar wat zich precies heeft afgespeeld rond het verlaten van de forten is nergens beschreven. We kennen de grote lijn van de crisis van de derde eeuw, maar er kunnen ook lokale incidenten zoals opstand, hongersnood of ziekte zijn geweest. Op regionale gebeurtenissen die zich binnen enkele jaren hebben afgespeeld hebben we totaal geen zicht.”

Minimalistisch

Zo is er veel dat we niet weten, maar dat we op basis van aanwijzingen en vermoedens kunnen invullen. Je kunt bij geschiedenis en archeologie

zowel de minimalistische als de maximalistische aanpak hanteren. “Maximalisten voegen aan wat bekend is een interpretatie toe van hoe het best eens geweest zou kunnen zijn. **Minimalisten zoals ik beperken zich liever tot wat we zeker weten**”, zegt Van Ginkel. “Je kunt als er weinig harde kennis beschikbaar is, je materiaal best overtuigend aan elkaar praten. Veel nuttiger is om met een kritische blik vanuit de bestaande archeologische en historische zekerheden na te gaan wat er tegen een theorie is in te brengen.” Van Ginkel geeft een detailvoorbeeld: “We weten dat er helemaal in het begin Gallische ruiters in Valkenburg waren gelegerd en later een eenheid Thraciërs. Wat weet je daarmee eigenlijk? Tussen die punten die we kennen kunnen er nog andere legereenheden zijn geweest. En die Thraciërs, kwamen die echt allemaal uit het oosten van Griekenland of konden er in een cohort met die naam ook soldaten met een andere etnische achtergrond dienen? We hebben eigenlijk geen idee.”

Leendert van der Ent



Kleur bekennen:



De etages op de Romeinse 'verdiepingen zijn uitgevoerd in rood en crème. Waarom die keuze? "Rood en (zacht) geel zijn kleuren die wel zijn aangetroffen op Romeinse fresco's in Pompeji en op stucwerk dat is gevonden", geeft Van Ginkel aan. "Een tentoonstelling in Voorburg hebben we vijftientig jaar geleden om die reden ook al in deze kleuren uitgevoerd. Of we met onze kleurkeuze nu de precieze Romeinse kleuren te pakken hebben? Dat was eigenlijk het streven niet. Rood is

wel passend, maar de tint luistert nauw. Het kan al snel lelijk en agressief overkomen en het is vooraf moeilijk in te schatten hoe het in de praktijk uitpakt. Volgens mij is dat met deze tint donkerrood en het crème goed uitgekapt. En daar ging het om. Zie de keuze als 10% historische inspiratie en 90% uitstraling."

Op weg naar plaatsing op UNESCO Werelderfgoedlijst; De ROMEINSE LIMES (deel 2).

Op 17 september j.l. kwam de commissie, die de plaatsing van de Romeinse Limes op de UNESCO werelderfgoedlijst moet beoordelen, op bezoek in Valkenburg om de Romeinse limes te bekijken.



De commissie bestond uit: M.Polak, Radboud Universiteit Nijmegen, timemanager: Tamar Leene, Astrid Gerrits: Provincie Zuid-Holland. Een vertegenwoordiger van Rheinland Westfalen namens Limes Duitsland. Centraal: de Engelse vertegenwoordiger van Icomos Werelderfgoed Parijs. Hij maakte behoorlijk veel aantekeningen op zijn iPad.

Natuurlijk was Peter van de Bos ook aanwezig met daarbij nog enkele volgers.

Namens de vereniging Oud Valkenburg was Herman Dijkhuizen de gastheer.

Hieronder zijn bevindingen:

Er werd intensief rondgeleid aan de hand van een rijk geïllustreerd draaiboek. Geen tijd voor koffie en eigenlijk ook niet voor een toiletbezoek (!). Voor mij nieuw was de gedetailleerde bufferzone rondom het Castellum. Een uitloper in Het Joght: een gedeelte van het Middenjoght en de Van Giffenstraat tot en met de derde lantaarnpaal. Heeft allemaal te maken met beschermende procedures. Voor mij nieuw was ook het feit dat vrijwilligers van het AWN zeer binnenkort grondboringen gaan doen in Katwijk met het doel sporen te vinden van de Limesweg tussen Valkenburg en Katwijk.

Een opmerking vanuit het gezelschap was dat er buiten het museum weinig te zien was van het Castellum. Een goede gelegenheid voor mij om te noemen dat we de gele lijn van het Dorpshuisplein graag willen doortrekken en een stuk origineel Romeinse muur zichtbaar willen maken.

Het bezoek aan het museum in opbouw was spectaculair. Tussen vloerbedekking door waar hard aan gewerkt werd, Evert van Ginkel die veel relevante gegevens vertelde. Welke bijzondere kwaliteiten aan ons museum toegekend kunnen worden.

Een afsluitend bezoek aan de torentrans was letterlijk en figuurlijk een toppertje.

Ook nog heel aardig was de opmerking vanuit het gezelschap gemaakt op het Castellumplein dat het zo heerlijk stil was in dit dorp, een verademing. En dat terwijl voor mijn idee een hele reeks bekende Valkenburgers en oud leerlingen spontaan door mij begroet werden.

Alles bij elkaar: het was een zeer geslaagd bezoek waar ook de Vereniging Oud Valkenburg goed over het voetlicht kwam!

Aldus Herman

Pandemieën en het einde van de Limes:

“Micro-organismen vormden de eerste, onzichtbare aanvalsgolf tijdens de grote invasies”

In 2018 verscheen 'The fate of Rome' van Kyle Harper, een boek over de invloed van pandemieën en klimaatverandering op de ondergang van het Romeinse rijk. Het verscheen honderd jaar na de laatste pandemie die de wereld meemaakte. En, zoals we nu weten: één jaar voor de huidige pandemie. Dat geeft het boek een vreemde actualiteitswaarde. Wat het overduidelijk maakt, is dat pandemieën grote invloed uitoefenen op het verloop van de geschiedenis. Ze beïnvloedden zelfs indirect het verlaten van het Castellum in Valkenburg.



mozaïek uit Pompeï.

In Aschheim en Altenerding in de buurt van München bevinden zich vroegmiddeleeuwse kerkhoven. Moleculaire analyse van ter aarde bestelde botten toont aan dat daar in het midden van de zesde eeuw opeens veel mensen overlijden aan de builenpest. Dit nietige 'datastipje' voegt een nieuwe dimensie toe aan de kennis over de pestpandemie in deze periode. Het blijkt nu dat diep in het platteland, honderden kilometers van plekken waar de pandemie beschreven werd, ook massale sterfte had plaatsgevonden.

De afgelopen jaren hebben technieken uit de bètawetenschappen zoals deze botanalyse de kennis over de archeologie en de geschiedenis verrijkt. Harper brengt nieuwe stukjes kennis zoals deze, uit onderzoek van anderen, bij elkaar om de samenhang tussen ziekten en klimaatverandering aan de ene kant en de

politieke, sociale, economische, militaire en zelfs religieuze geschiedenis aan de andere kant, tot een totaalbeeld samen te voegen.

Om deze ontwikkelingen in perspectief te plaatsen, legt hij pandemieën en klimaatontwikkeling als twee extra lagen over eerder bestudeerde aspecten heen. Dat maakt ontwikkelingen vaak een stuk beter verklaarbaar. Het is niet vreemd dat de belastinginkomsten teruglopen als na het 'ideale klimaat' (Roman Climate Optimum, RCO) tot het jaar 150 na Chr. de landbouw opeens te kampen krijgt met de koudste periode in duizenden jaren.

Die belastinginkomsten gingen voor twee derde deel naar het leger. Het is niet verwonderlijk dat de rangen van het Romeinse leger niet op het peil van 500-600.000 man gehouden kunnen worden, als een groot deel van de bevolking door ziekten sterft. Die schaarste aan mensen leidt er ook nog eens toe, dat er vanuit de teruggelopen overheidsfinanciën per soldaat hogere salarissen betaald moeten worden om zoveel mogelijk rekruten te werven. Minder geld, minder mensen, hogere kosten: dat kan bijna niet goed aflopen. En dat doet het dan ook niet.

De pest onder Justinianus

De builenpest-epidemie in het Oost-Romeinse rijk onder keizer Justinianus, die regeerde van 527 tot 565, was bekend. Op de website Historiek is hierover te vinden: “De zogenoemde Pest van Justinianus (541-543) wordt door sommige historici wel beschouwd als de eerste pandemie uit de geschiedenis. Andere historici zijn echter voorzichtiger en relativeren de impact van deze pest. De builenpest raakte met name het Byzantijnse Rijk (Oost-Romeinse Rijk) (...).”

Dat laatste is **niet** zo – er zijn uit dat gebied alleen de meeste teksten daarover bekend. Maar geschiedschrijver Gregorius van Tours (538-594) beschrijft ook wel delijke hoe deze pest vanaf 544 door West-Europa raasdeⁱ. De bewijzen uit Aschheim en Altenerding maken nu ook duidelijk dat Centraal Europa niet gespaard bleef. Het doet vermoeden dat heel Europa tot in de verste uithoeken de gevolgen heeft ondervonden.

Dergelijke nieuwe kennis completeert het betaalde beeld en maakt de politieke gebeurtenissen begrijpelijker. Zo plaatsen de schattingen die Harper presenteert over hoe hard de uitbraken het Oost-Romeinse rijk raakten, de economische en militaire mogelijkheden van het rijk in perspectief. Een wereldmacht met dertig miljoen inwoners is rond 540 druk bezig het Romeinse rijk tot zijn vroegere grandeur te herstellen. Binnen enkele jaren wordt dit rijk gereduceerd tot een ontredde samenleving waarin vijftien miljoen overlevenden de boel draaiende zien te houden. In nog eens vier nieuwe pestgolven nadien zakt de bevolking uiteindelijk terug tot tien miljoen rond het jaar 600.ⁱⁱ Deze glimp uit het boek 'The fate of Rome, climate, disease & the end of an empire' (Het (nood)lot van Rome, klimaat, ziekte en het eind van een wereldrijk) van professor Kyle Harper maakt duidelijk hoe het kan dat de Arabieren bij de verspreiding van hun islam een groot deel van het keizerrijk eenvoudig onder de voet lopen.

Het West-Romeinse deel van het rijk was toen al eeuwen eerder verloren gegaan. Het feit dat dit deel van het rijk de derde eeuw overleeft, vindt Harper eigenlijk verwonderlijker dan de uiteindelijke ondergang aan het begin van de vijfde eeuw. Het herstel in de vierde eeuw was zo krachtig, dat juist de snelle ineenstorting rond 410 verrassend is. Veel geschiedenisboeken vermelden het jaar 476 als het einde, maar toen was er van een rijk al lang geen sprake meer.

De eerste pandemie ooit.

Deze pandemie op het hoogtepunt van de macht van Rome, tijdens de regering van Antoninus Pius, droeg tussen 165 en 172 na Christus ergens tussen de 2 en 33% van de bevolking van het Romeinse rijk naar het graf. Het leger, waar per definitie sprake is van intensieve contacten en veel mensen bij elkaar in kleine ruimten, wordt kennelijk nog harder dan gemiddeld getroffen, schrijft Harper: “Tegen het jaar 172, zo zeiden de kronieken, zat het leger tegen het punt van uitsterven aan.”ⁱⁱⁱ De biografie van Marcus Aurelius beschrijft hoe slaven, gladiatoren en misdadenders werden ingelijfd om de rangen enigszins op peil te houden.” Een dergelijke pandemie is 'een onvermijdelijk ongeluk' in een geglobaliseerde wereld waarin ziekteverwekkers moeiteloos binnen korte tijd over grote afstand met de handelsstromen en verplaatsingen van grote groepen mensen meegaan. Die invloed is buiten de pandemieën en epidemieën ook al goed te zien aan de enorm hoge 'reguliere' sterfte in de plaats waar alles in het rijk samenkomt: **Rome.**

De hoofdstad is een 'vleesmolen' waar veel nieuwkomers al snel bezwijken aan één van de ziekten die hier uit het hele rijk zijn samengebracht. De ziektedruk van deze eerste geglobaliseerde periode in de

wereldgeschiedenis leidt er onder andere toe dat het postuur van mensen meetbaar kleiner is dan zowel in de periode ervoor als erna.

Chaos en pandemie

Van 249 tot 262 komt de gesel van een besmettelijke ziekte wederom neer op het rijk, mogelijk in de vorm van een ernstig influenzavirus. Deze zogeheten 'pest van Cyprianus' is genoemd naar de bisschop Carthago. Diens biografie beschrijft de pandemie als volgt: "De ziekte overviel de mensen opeens en verspreidde zich sneller dan ze verwachtten, voedde zich met hun



De engel des doods waart rond.

huizen als vuur, zodat de tempels gevuld waren met de slachtoffers van door de ziekte, die daarheen gevlucht waren in de hoop op genezing."^{iv}

Het ongeluk wil, dat deze pandemie samenvalt met grote politieke onrust. In 249 wordt keizer Philippus (bijgenaamd de Arabier) vermoord. Hierop volgden twee decennia van onophoudelijke legeropstanden en chaos. De grensbewaking stort in elkaar. Het rijk valt uiteen in stukken onder verschillende militaire bevelhebbers. Aanvallers van buitenaf krijgen

vrij baan, onder andere aan de monding van de Rijn.

De geur van bloed

Verwoestingslagen in de opgegraven Nederlandse castella suggereren dat de limes aan de Nederrijn in de jaren 240 bezwijkt, wordt hersteld en als gevolg van invallen door de Franken opnieuw bezwijkt rond 256-258. Ook Valkenburg valt ten prooi aan deze verwoestingen. Het totaalbeeld is ontluisterend. De geschiedschrijver Eutropius zegt: "De geur van bloed leek aanvallen aan te trekken als nooit tevoren."

Deze gebeurtenissen staan niet los van de pandemie. Van de Parthen is het bekend dat de sterfte onder Romeinse soldaten de aanzet tot de aanval had gegeven.

Maatschappelijk verandert er veel tijdens en in de nasleep van deze rampzalige tijd. Het zilvergehalte in de munt valt terug tot niet meer dan een hint van edelmetaal, de prijzen van producten gaan alle kanten op en de belastinginning implodeert. Steden, dorpen en legerplaatsen verdwijnen van de kaart. Pas vanaf soldatenkeizer Claudius II en diens opvolger Aurelianus zet vanaf 268 een periode van herstel in.

Toch is de tijd van de limes als verdedingslinie waarachter het relatief veilig wonen is, vanaf deze tijd echt voorbij. "Micro-organismen vormden de eerste, onzichtbare aanvalsgolf tijdens de grote invasies"^v die tot deze verwoesting hadden geleid.

Leendert van der Ent.

Coronaregels.



Vanaf zaterdag 10 oktober is het (geheel vernieuwde) torenmuseum weer geopend voor het publiek. De openingstijd is op zaterdagmiddag van 13.00 uur tot 16.00 uur.

In verband met het coronavirus is het noodzakelijk de opgelegde regels na te leven.

- o.a.
- Kom niet naar de toren als je gezondheidsklachten hebt.
 - Houdt anderhalve meter (1,50m) afstand van elkaar.
 - bij binnenkomst handen ontsmetten.
 - Laten registreren (naam en telefoonnummer of emailadres)
 - afhankelijk van de situatie (drukke) mondkapje dragen.

Er is één richtingsverkeer in de toren; U gaat met de lift naar boven en via de trap naar beneden.

Het kan zijn dat u misschien een ogenblik moet wachten.

Volg verder de aanwijzingen op van het bestuur en vrijwilligers van de vereniging Oud Valkenburg.

*Auteursrecht berust bij Vereniging Oud Valkenburg.
Alle rechten voorbehouden*

